

*”...men det var ikke en Sky,
det var Fusijama.”*

JENSEN & REJSEN

30/3-31/10-2019

JOHANNES V. JENSEN MUSEET & FARSDØ

Jensen og Rejsen

- har modtaget støtte fra:

VESTHIMMERLANDS
KOMMUNE

- lyst til at gøre en forskel

Knud Højgaards Fond

- GRUNDLAGT 1944 -

15. Juni Fonden

Brødrene Hartmanns Fond

FRIMODT-HEINEKE
FONDEN

JENSEN OG REJSEN

Foruden Læsebogen havde vi som Børn en Bog der blev af den største, afgørende Betydning for hele min indre Opbygning: Roms geografiske Billeder, en Samling Træsnit fra alle fem Verdensdele, af det mest brogede Indhold, vistnok Clicheer fra mange forskellige Publikationer og genudgivet uden Tekst. Den blev Aarsag til at jeg siden har rejst; jeg er ikke færdig med den endnu. Men hør også i Fleng nogle af Billedunderskrifterne: Et Afrikansk Slavetog, Christoffer Columbus opdager Amerika, Henry Stanley og hans Rejsefæller, et Udvandrertog overfaldes af Indianere, Kængurujagt i Australien, Opiumsrøger i Kina, En Frugtsælger i Singapore, Flodheste ved den blaa Nil, Ridt på en Zebuokse, et Fuglebjerg i Norge, Baadfart gennem Strømhvirvler i Lapland...

Aarbog for Bogvennen (1920)

ET SPRING IND I ET BILLEDE...

Jensen er ikke den eneste, der begejstret drømmer sig hen i de fine xylografiske træsnit. I løbet af 1800-tallet bliver de en uadskillelig del af avis-, bog- og tidsskriftudgivelser. Metoden, hvor motivet ridses ind i et stykke hårdt endetræ, gør det for alvor muligt at masseproducere billeder. Modsat det gammelkendte kobberstik kan xylografiet nemlig sættes i de moderne trykpresser ved siden af bogstavtyperne. Med xylografiet bliver det trykte billede folkeeje.

Xylografiet kan syne ubetydeligt ved siden af de mange mere spektakulære opfindelser, hvormed 1800-tallet vandt navnet "Opfindelsernes Århundrede" men de utallige illustrationer, der nu bliver mangfoldiggjort i aviser, blade og tidskrifter er på deres egen måde med til at præge de første generationer af indfødte i den moderne globaliserede tidsalder.

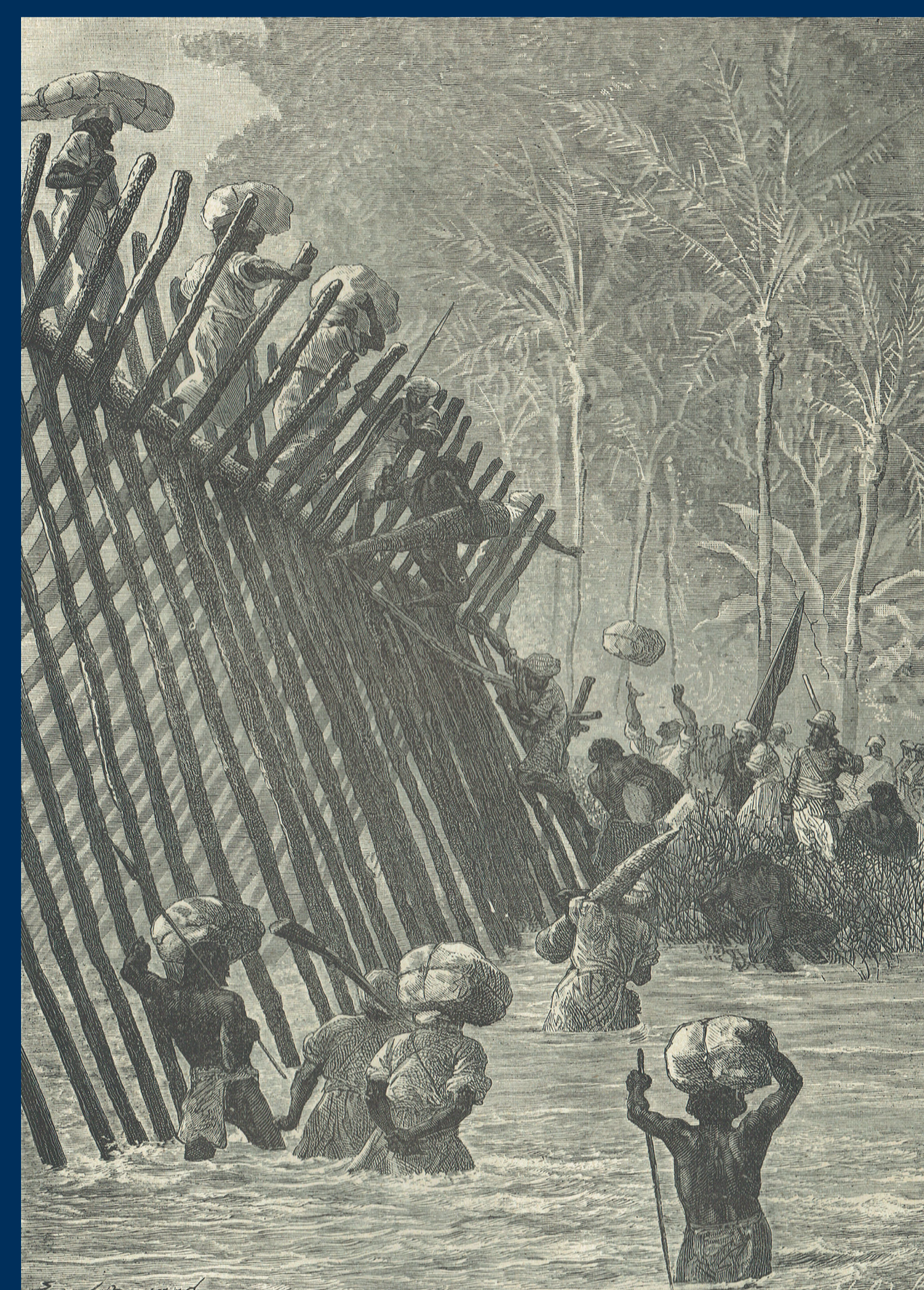
Jensen er ingen undtagelse. Med skoletidens forjættende *Geografiske Billeder* i baghovedet bliver han en af de mest berejste danske forfattere gennem tiderne. Over et halvt århundrede foretager han mere end 50 kortere og længere udlandsrejser. På æselryg, til fods, med tog, båd, bil og i luften. Rejseoplevelserne er afgørende med til at påvirke det store forfatterskab, hvormed Jensen sætter sit solide aftryk på hele det 20. århundredes danske kulturliv.

Jensens liv falder sammen med avisernes og de trykte mediers storhedstid. Både høj og lav kan nysgerrigt følge med i den rejsende forfatters beretninger, hvad enten det er fra Kina, Amerika eller Norge. Som moderne kosmopolit med rod i den gamle landbokultur formår Jensen bedre end de fleste at slå bro mellem gammelt og nyt. - Og selv er Jensen ikke bange for at dele ud af hverken fordomme eller nye erkendelser. Med lige dele vidtløftig intellektuel nysgerrighed og dyb indlevelsessevne formår han bedre end de fleste at knytte *det store* i den vide verden sammen med *det små* under de hjemlige himmelstrøg.

Igennem livet skrev Jensen mere end 400 aviskronikker - alene i dagbladet Politiken. Han forfattede i hundredvis af korte fortællinger, adskillige romaner, digte samt alt det løse. Rejsernes indtryk fra et halvt århundrede var i stort og småt med til at forme forfatterskabet. Samlet står det tilbage som en fortælling om Jensens egen lange rejse mod kanten af sin horisont.

Geografiske Billeder for Skolen og Hjemmet var på hele 370 sider. Bogen var propfyldt med indtryk fra både før og nu og pirrede nysgerrigheden med billeder af alt lige fra Stanleys dramatiske rejser i det mørke Afrika til historiske tableauer som herover: "Christoffer Columbus opdager Amerika".

"Stanleys rejsefølge passerer en flod". De geografiske billeder var hentet fra en lang række forskellige illustrerede værker. Masseproduktionen af billedmotiver i høj kvalitet forandrede den brede befolknings ellers billedfattige verden.

For en moderne læser giver Jensens forfatterskab et direkte kig ind i en tid, præget af store forandringer. Folkevandringen fra land til by, som Jensen selv gjorde med. Industrisamfundets og maskinernes fremmarch. Teknikkens og fartens tidsalder. Nye politiske ideer og samfundsgrupper. To verdenskrige...

De utallige rejseindtryk fra fire verdensdele forstærkede Jensens følelse af at leve i en oprubdstid. Selv stillede han sig næsten ubetinget på udviklingens side men, hvad enten bagtæppet var Graabølle, Singapore eller Chicago havde han et skarpt blik for de primitive og livsnedbrydende kræfter, der drev deres spil under dække af både tradition og fremskridt.

Som skribent kunne Jensen være både skarp og hurtig på aftrækkeren. Som kunstner kunne han dog ikke i længden lade sig beherske af fordomme og antipatier. Med rejserne som drivkraft søgte han med sit forfatterskab at forene modsætninger, udvide sin egen horisont og skabe grundlaget for en samhørighed mellem mennesker på tværs af historiske og kulturelle forskelle. Denne personlige og kunstneriske stræben, der ikke taber sit livsnære udgangspunkt af syne, har Jensen overladt det til eftertiden at forvalte.

” Syng Sange, lid af Længsel, I Boende! Flyv gennem dybe og usigelige Drømme, I der ikke kan komme længere!

Behold Stederne, I Længselsfulde, og giv mig Rummet derimellem. Mit Hjærte er let, fordi jeg ikke har Sted. Adieu!

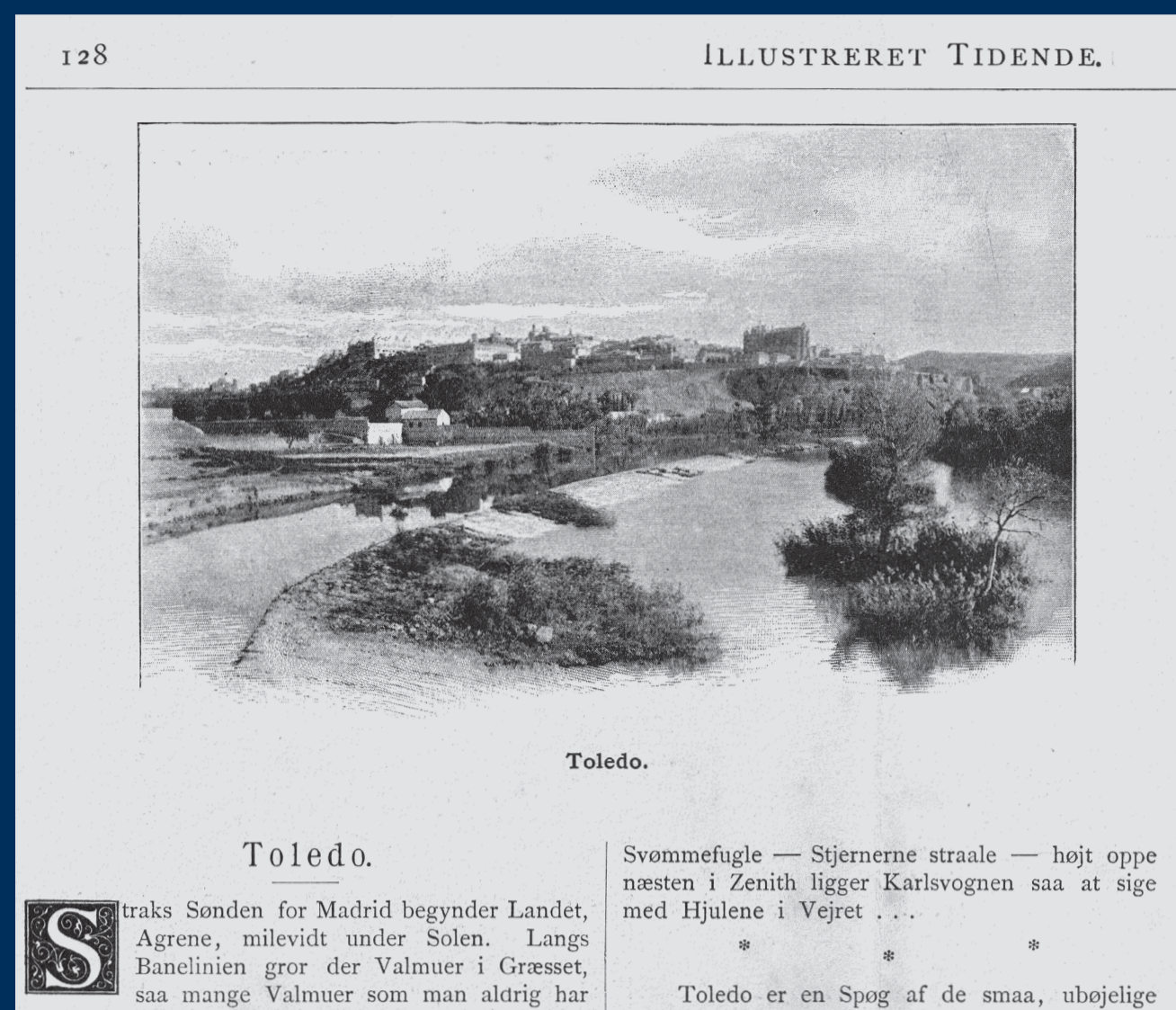
Louison (1899)

GENRER

REPORTAGE...

Solen er nede. Langt, usigelig langt borte slutter den triste Jord under en vingul Himmel - et dybtlysende Rum, en vild Drøm i gult. En lav Bjærgstribekryber ind mellem Himmel og Jord - foran den staar en let gusten Sky, det er Madrid mange Mile borte. Vinmarker dreje sig forbi i Tasmørket, de sorte Vinstokke ligner Geledder af forvoksede Fabeldyr.

Toledo (1898)

Reportagen fra den Spanske by Toledo blev trykt i Illustreret Tidende, november 1898. Jensen var en flittig skribent i bladet, hvor også flere af Himmerlandshistorierne blev offentliggjort for første gang.

Den unge Jensen har nok forfatterdrømme men sværger samtidigt til kendsgerningen. Han er begejstret for journalistik og ser den trykte presse som et felt, hvor hans evner kan komme til deres ret. *“Journalistik i vore Dage er omtrent den eneste Haandtering, der sømmer sig for en Mand”,* skriver han. *“Det er det Tidsfordriv, der kommer nærmest Krig og Opdagelsesrejser til Søs. Det er vore Dages Landsknægterhverv; man skriver og man rejser.”*

I foråret 1898 sender Politiken den 25 årige Jensen til Spanien. Her skal han rapportere om stemningen i landet under indtryk af krigen med USA om de spanske kolonier på Filippinerne og Cuba. Det er Jensens første journalistiske opgave, men det bliver ikke den sidste! Igennem det følgende halve århundrede kommer Jensen til at stå bag hundredvis af bidrag til dagblade og tidsskrifter. Ikke mindst som rejseskribent kommer hans evner til deres ret: Nysgerrighed, intellektuel spændvidde og fantastisk fornemmelse for sproget.

MYTER...

Da jeg saa Fusijama, brast den sidste Drøm om en anden Tilværelse end den der er. Jeg begreb, at den højere Verden, vi stunder imod, kun kan være netop den der er, men at vi aldrig i det givne Øjeblik er naaet op til den, at vi til daglig er blinde for den. Der lader sig ikke tænke frugtbarere Tanke. Det er i Grunden det eneste et Menneske kan opleve. Derfor er Fusijama et helligt Bjærg, Genstand for et Folks Kultus. Columbus! Der er kun en Glæde, der er bestandig, at gense den velsignede Jord.

Fusijama (1907)

Mange af Jensens myter er illustreret af samtidige kunstnere. Her Axel Salto (1889-1961) og det Malajiske eventyr Memerang (1919).

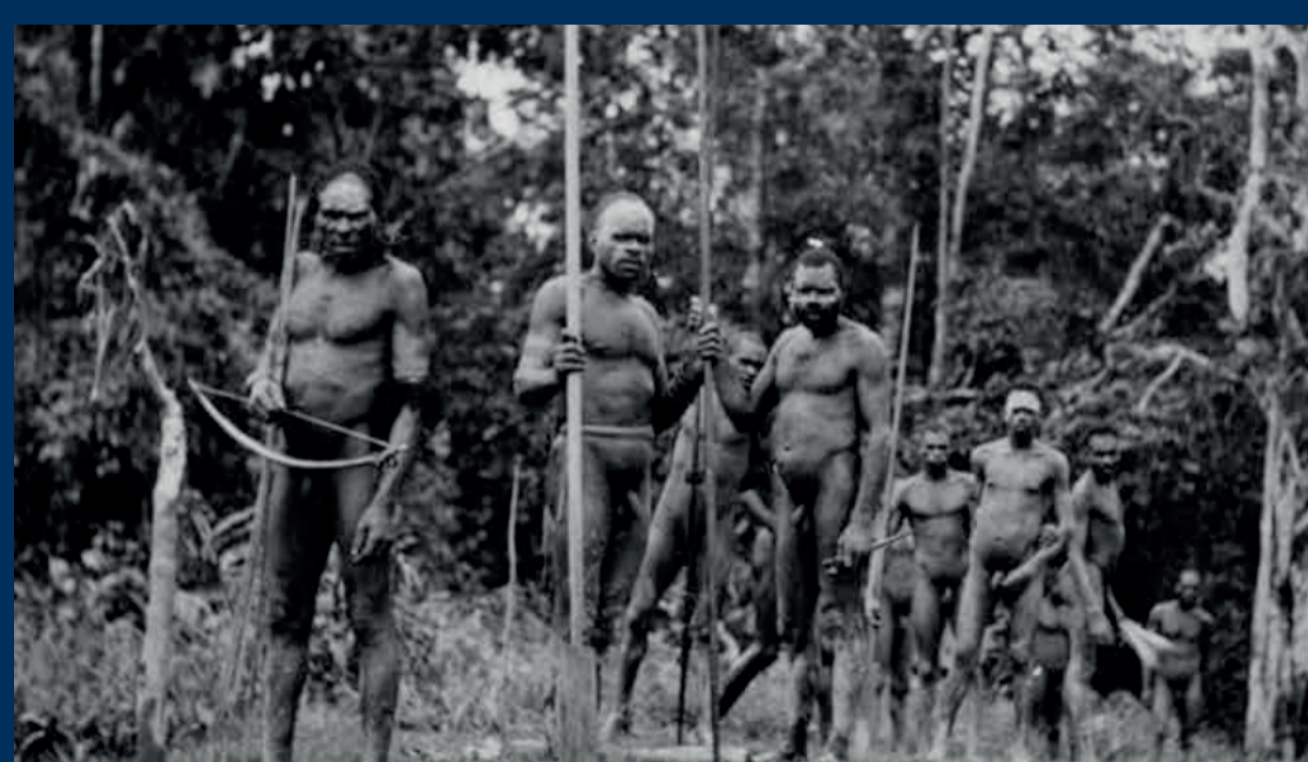
Mange af Jensens rejseindtryk er nedskrevet som Myter. Myten er en litterær genre som Jensen selv opfandt og udviklede. Det er typisk en lille, kort fortælling, en krydsning mellem poesi og journalistik, velegnet som indlæg i dagblade eller tidsskrifter. *“Hvert enkelt Motiv er som en køn Sten man har fundet og gemt”,* skriver Jensen selv, *“...enkeltvis har de ikke noget med hinanden at gøre, men samlet bliver de alligevel til et Hele...”*

Jensen skrev godt 160 myter i sit forfatterskab. Mange myter er først trykt som kronikker eller artikler i aviser og tidsskrifter. Sideløbende blev de i Jensens egen levetid udgivet i 9. bind.

KULTUR OG NATURVIDENSKAB...

De Indfødte fra Kampong Floden er af denne Australoide Type. Fotografiet taler for sig selv. Bemærk den store splitter nøgne Vilde i Forgrunden til venstre med Buen i Hånden - Det er ham du stammer fra!”

Folkeslagene i Østen (1943)

Indfødte langs Kampong floden i Ny Guinea, 1936. Jensen var aldrig selv i Ny Guinea men læste flittigt andre rejsendes beskrivelser.

Med årene udmønter Jensens naturvidenskabelige interesse sig i en lang række bøger om både natur- og kulturhistoriske emner. Især er han optaget af Darwin og udviklingslæren. Her finder han inspiration til sine arbejder om dyrenes og menneskets tilblivelse.

På sine rejser har Jensen rig lejlighed til, med egne øjne at studere de indfødte folkeslags kultur og levevis. Kombineret med antropologiske og etnografiske studier stræber han efter at skabe en omfattende syntese af natur- og kulturhistorie.

DIGTE...

*Stands, Vandringsmand, ved dette Hus,
en armodspræget Bedesal,
og lyt en Stund til Elvens Brus
som toner i den trange Dal.*

*De strenge Fjelde giver Agt
paa Dalen som en skummel Vagt.
Men lys er Natten, øm, og nordisk,
en Sjæl af Dagen, overjordisk.*

*Paa Graven lifligt Græsset gror,
og Mælkebøtten sætter Frø,
som Globber af et Perlemar
paa bunden af en Sølvørsø.*

*Kun vilde Blomster - intet Træ
de Dødes Ager giver Læ.
og Kirken under Taagestjerner,
sin magre Flok af Grave værner. (...)*

Kirken i Hardanger (1923)

Jensen nedfælder undertiden også sine rejseindtryk som digte. Mange kender de klassiske prosadigte *Paa Memphis Station* eller *Det røde Træ* fra Jensens første digtudgivelse i 1906. Endnu flere har sunget med på den klassiske Sømandsvise eller Danmarkssangen: *“Hvor smiler fager den Danske Kyst...”*

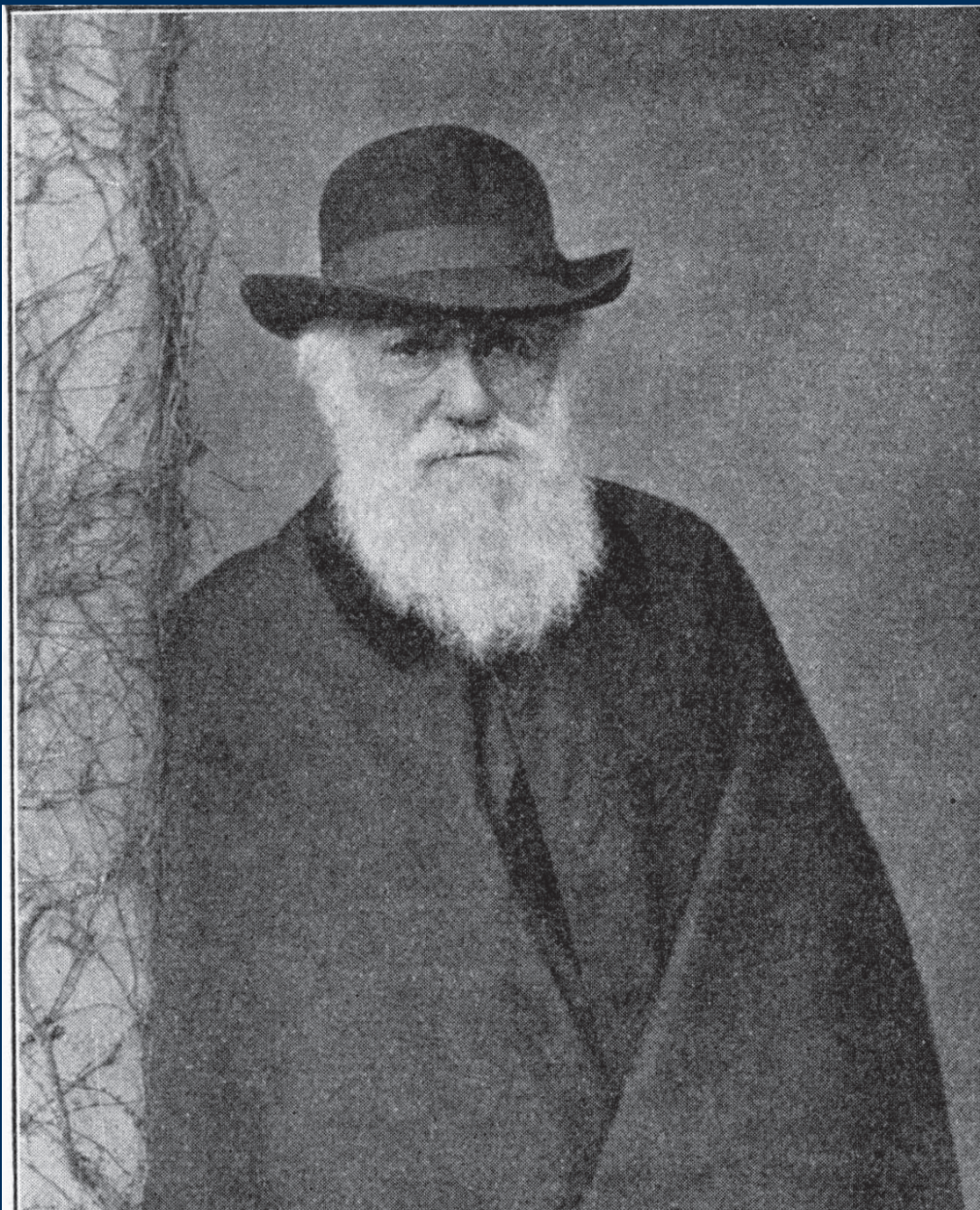
Med årene blev Jensens digte mere klassiske og udfoldede sig inden for traditionens rammer med rim og faste vers. Temaet, stemninger og konkrete situationer er dog ofte de samme. Jensen der standser op, er på vej videre, men hvordan og hvorfor?

REJSEFØRERE

CHARLES DARWIN (1809-1882)

*Hav Tak, du venlige Seer, for din Daab!
Du gav os igen Naturen, vor Moder,
og førte os hjem til vor lodne Broder.
Til Himlen sættes et usikkert Haab;
i Lyset af ham Livet blev grønnere.
Gaa hen og lev det friere, skønnere!*

Charles Darwin (1926)

Charles Darwins evolutionslære var helt afgørende for Jensens kultursyn. Hovedværket *Arternes Oprindelse* blev første gang oversat til dansk af forfatteren J.P. Jacobsen i 1872.

Den britiske naturforsker Charles Darwin er et af Jensens store forbilleder. Jordomrejsende, fadder til evolutionsteorien; læren om arternes oprindelse og den naturlige udvælgelse. Hos Darwin har Jensen hentet tanken om mennesket fjerne slægtsskab med aberne og om, hvordan livet opstår og udvikler sig. Med Darwins forfatterskab fødes også Jensens interesse for racer og folkeslag på forskellige udviklingstrin.

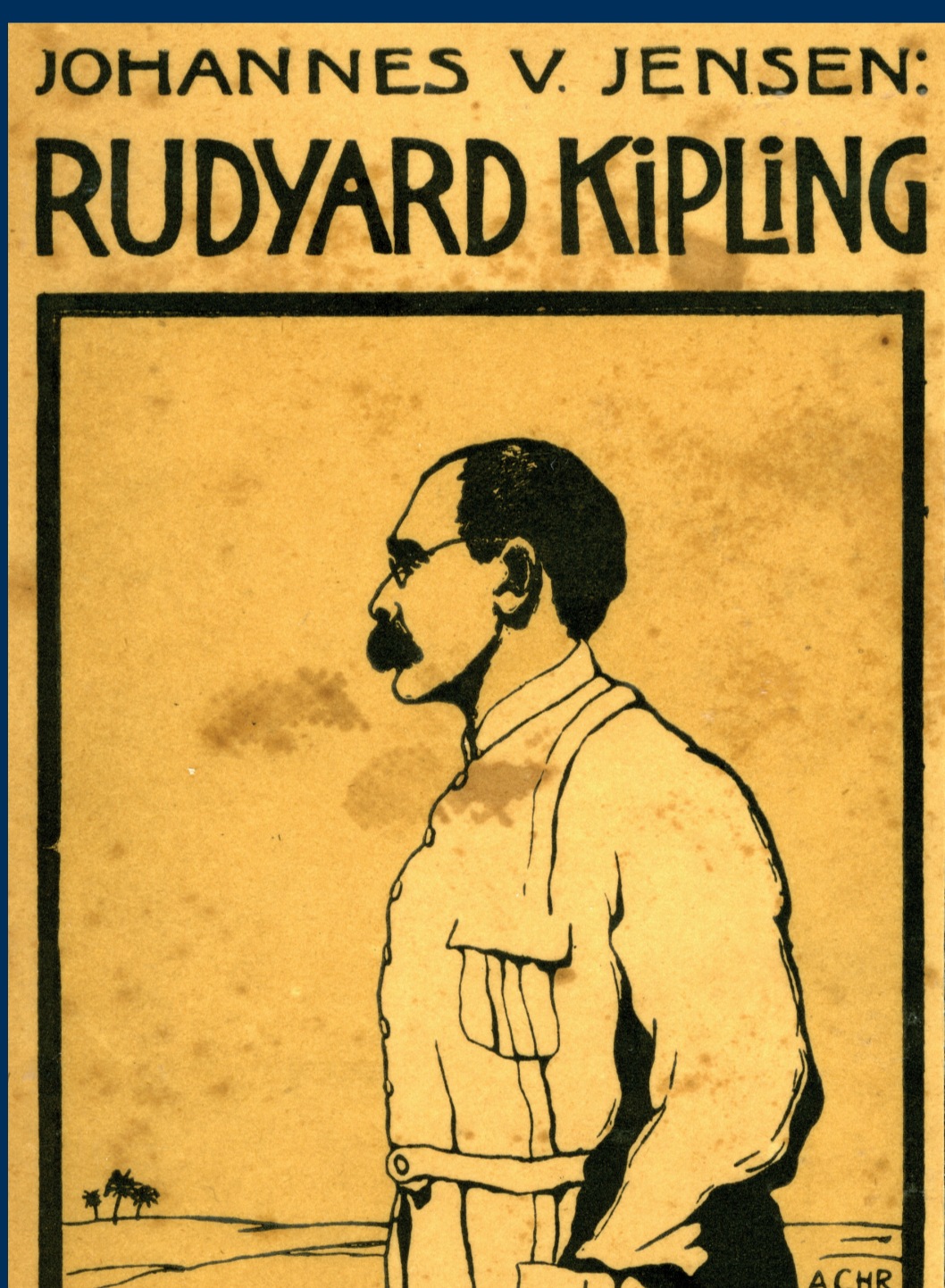
Med Darwins teorier kan Jensen begribe sin egen tids plads i det store verdenshistoriske forløb. Moderne teknik og videnskab er udsprunget af det nordiske menneskes kamp mod klimaet og naturens kræfter. Det er evolutionens udfordringer, der har sikret Den hvide Mand et udviklingsmæssigt forspring.

Med Darwin på skulderen vil Jensen i det meste af sit forfatterskab søge at indplacere de fremmede folkeslag på udviklingens stige. Malajen, Kineseren, Fellahen, Afghaneren og hvad de utallige andre ellers hedder. Med Jensen er en rejse *i sted* derfor også hurtigt en rejse *i tid*. Nildalen, Java, Peking, Chicago. Mennesker på forskellige udviklingstrin. Menneskets oldtid findes lyslevende i Pekings mørke gyder.

RUDYARD KIPLING (1865-1936)

Havde Heine næret Uafhængighedstrangen hos en Skoledreng og Johannes Jørgensen gengivet ham noget af Nuet og Dagen, midt i Xenofons Anabasis, saa slog Kipling Portene op til den store vide Verden, den man kun halvt havde troet paa skønt man vidste der var noget der hed Indien, den levende Virkelighed selv, Tilværelsen i fuld Blomst derude, hvide og farvede Folk, Ruterne, Krigsskuepladsen, Kolonierne, kort sagt Englænderens haandgribelige robuste Verden. Det var, som det hedder paa Englænderens eget stærke ekspansive Sprog, the long trail.

Rudyard Kipling (1912)

Den engelske forfatter Kipling havde et stort publikum i samtiden. Kipling stod bag udtrykket "Den hvide mands byrde", der betegnede kolonimagtens civiliserende mission.

Jensen har siden ungdomsårene i Viborg været begejstret for den engelske forfatter Rudyard Kipling. Imellem pligtstudierne af de græske og latinske klassikere er Kiplings digterunivers et blik ud af en åben dør. Kipling skriver virkelighedsnært og uden omsvøb. Fra det britiske imperiums kolonier i Afrika, Indien og Asien, hvor tropehede dage lugter af krudtslam, arbejde og eventyr. Her leves livet mere intenst end under de ordnede og tilrøgede hjemlige forhold.

Med en bog der bærer Kiplings navn hylder Jensen i 1912 sit litterære forbillede som en befrier fra studietidens indelukkede, boglærde miljø. I samme periode er Jensen en flittig oversætter af Kiplings værker, og det er med forbilledets klippefaste tro på den vestlige civilisations moralske og tekniske overlegenhed, at Jensen drager ud på sin anden rejse til Asien samme år.

Jensens fordomme og kulturforskellene mellem øst og vest kommer på godt og ondt til at præge rejsebogen *Introduktion til vor Tidsalder*, der udkommer et par år senere, i 1915. Jensen skal i de følgende årtier få rig lejlighed til at uddybe sit syn på de forskellige racers og kulturers egenart og værdi.

CHRISTOFFER COLOMBUS (1451-1506)

Her [Genova] gik Columbus og samlede Udve sammen i sig. Han ledte sin Tids urolige Higen over i Opdagelsesrejserne. Paa en mærkværdig, tragisk og storladen Maade falder i hans Skæbne en skøn Vildfarelse sammen med den totale Desillusionering, som dog viser sig frugtbar, han leder igennem til en ny Virkelighed skønt han taber sig selv. Det var jo selve Himmeriges Rige den vejrbitte Genueser søgte. Han er Historiens mest skuffede Mand.

Introduktion til vor Tidsalder (1915)

Jensen opfattede den genovesiske søfarer Christoffer Columbus som sit alter ego. Columbus' opdagelse af Den nye Verden blev den afsluttende fortælling i romanserien *Den Lange Rejse* (1908-1922).

1912. I Genova venter Jensen på ØK skibet Bandon med kurs mod Asien. Jensen er i det tænksomme hjørne. Hvad er overhovedet meningen med hans egen og det moderne menneskes tilværelse? Verden er opdaget! Nye erkendelser venter ikke rundt om hjørnet. Hvem kan i året 1912 som en anden Columbus håbe at finde Himmeriget hinsides horisonten!

Netop Columbus har optaget Jensen igennem længere tid: Som poetisk symbol på udlængslen og det søgende, moderne menneske. I Columbus-myten har han fundet et meget kraftfuldt billede på, hvordan drømmen om paradiset og rejsen ind i det ukendte kan åbne frugtbare nye erkendelser.

Jensen spørger samtidigt sig selv: Hvor er den moderne Columbus-myte der skal vise nutiden sit spejlbillede? Hvad er det for en idé, der får det hele til at hænge sammen? Er *han* mon *selv* en moderne, desillusioneret Christoffer Columbus, en tragisk skikkelse, på rejse i blinde. Historiens hjerte?

TEMAER

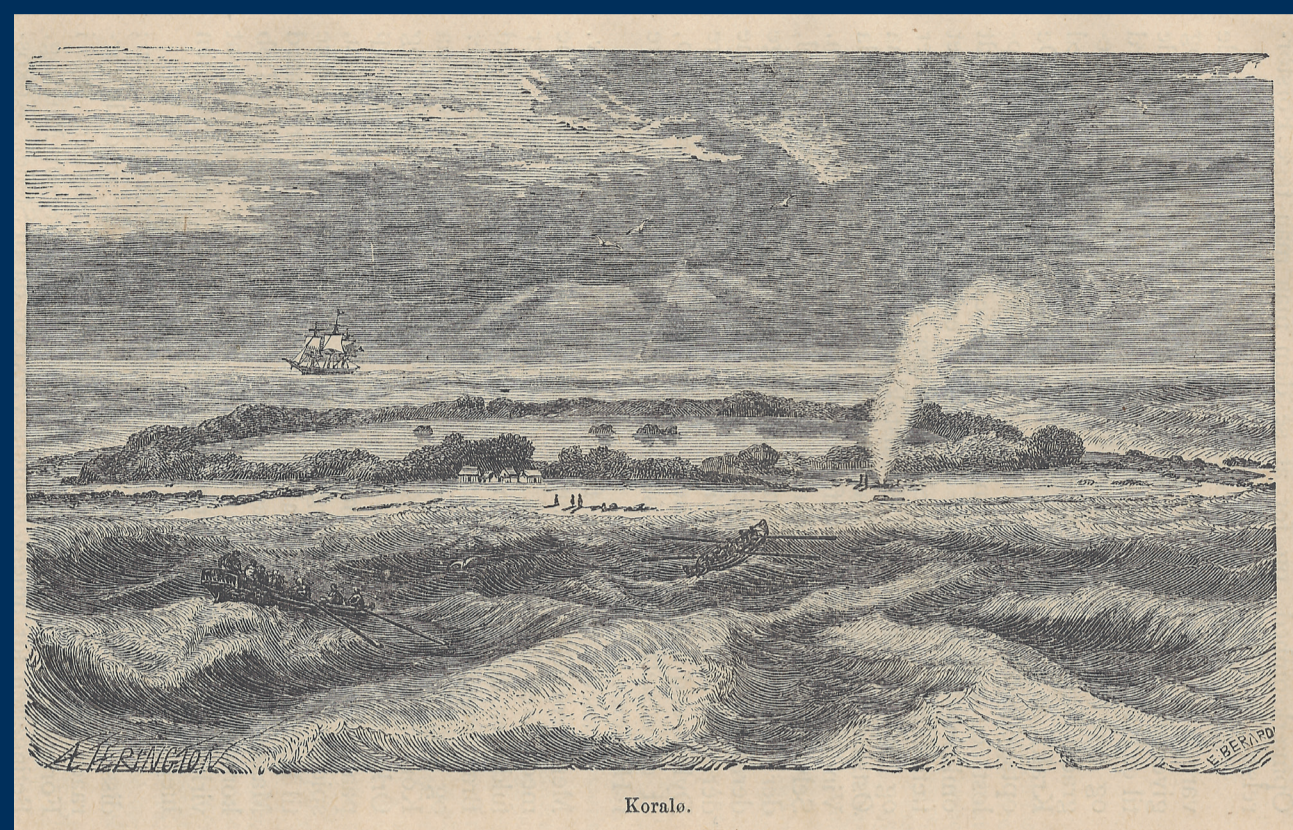
LÆNGSEL...

I min Barndoms Læsebog fandtes et fortryllende Billede af en Sydhavsø, en Atoll med en Lagune i midten, Kokoslunde og en åben Strand med en Hytte på, og Røgen stigende op fra en Ild; i forgrunden arbejdede en Hvalfangerbåd sig næsten staaende på Enden i de lange Paalandssøer ind mod Land. Og rundt om Stillehavet, det store eller stille Ocean, med en fjern Luft og en Solvifte over. Højt elsket var Træsnittet, aldrig til at glemme...

Folkeslagene i Østen (1943)

Læsebogens billede af øen i Sydhavet er vokset fast i Jensens barndomserindringer. Den palmegrønne ø optræder med jævne mellemrum i forfatterskabet og bliver med årene symbol på den ulægelige længsel, der nærer Jensens rejse-lyst. "Øen jeg aldrig saa".

Jensen er i det meste af sit forfatterskab dybt optaget af længselsmotivet. Han ser det nordiske menneskes uforklarlige længsel, både *ud* og *hjem*, som historiens og menneskehedens drivkraft. Selv har Jensen samme trang til at trænge til bunds i verden og med de næsten konstante rejser har han mulighed for at udvide sin egen horisont. Stillet sin længsel får han dog aldrig: Paradiset i Sydhavet "betraadt ene / af Albatrosser, / ombrust af Briser, / med Brænding ved Foden, / et Orgel i Søen - / aldrig saa jeg det."

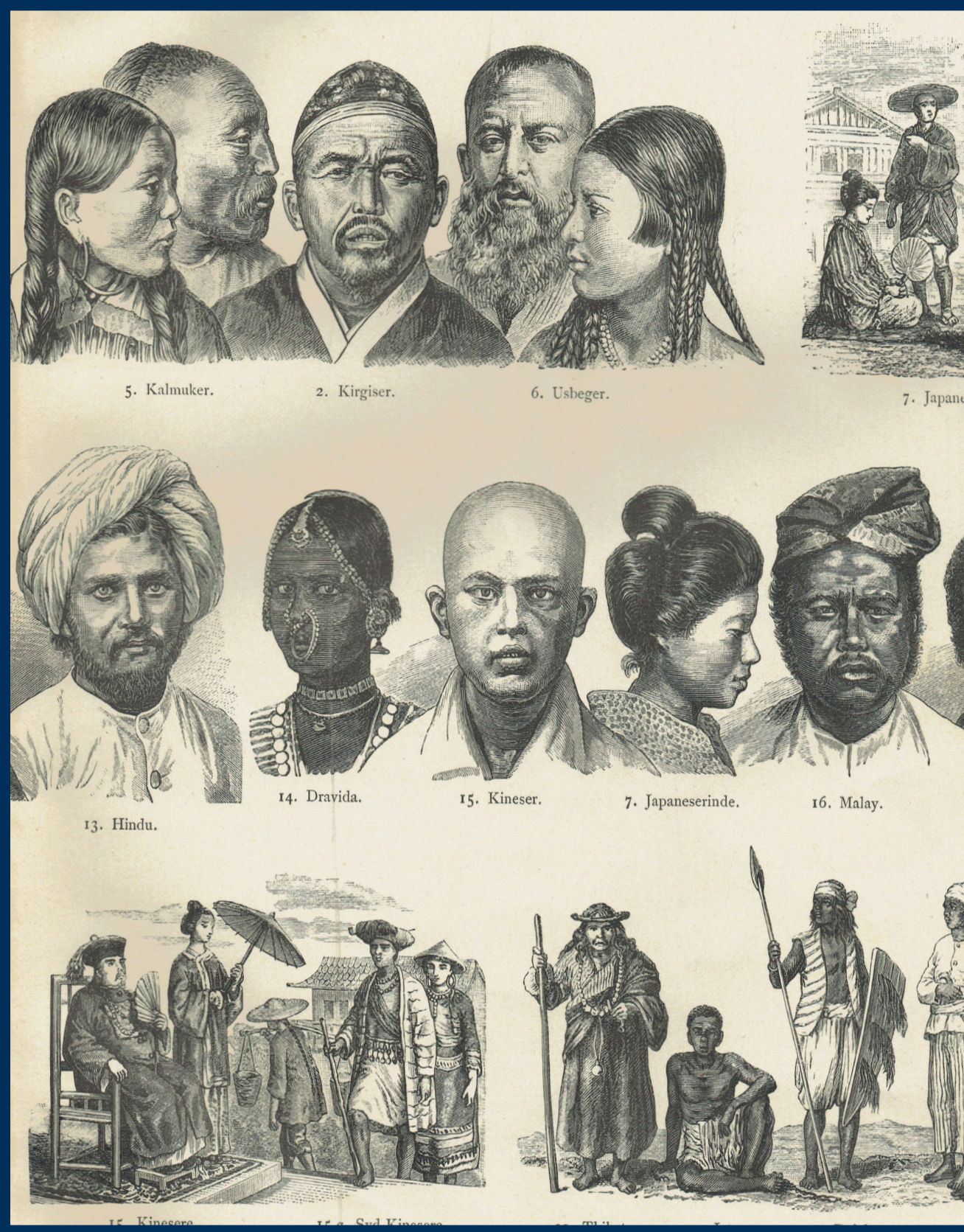

Koralø i Sydhavet. Illustrationen i Joakim Larsen, Læsebog for Folkeskolen og Hjemmet, 1879. Øen dukkede flere gange op i Jensens forfatterskab bl.a. i digtet Som Dreng skar jeg Skibe, der er citeret i her i teksten.

OPRINDELSE...

Følgen af at man ser Racer hvor man før saa Nationer er bleven en Omgruppering af Jordens Befolkning for Fantasien, man vænner sig til at se den i andre og videre Rammer. Der er heri et naturligt Fremskridt af samme Art som det enkelte Individ er rettet imod; man begynder med at føle sig som Medlem af en Familie, siden af en Nation og endelig af den Race, hinsides Nationalitet og Landegrænser, man tror at høre til.

Introduktion til vor Tidsalder (1915)

Naturgeografisk Typeatlas fra 1880. Her kunne læseren danne sig et systematisk overblik over verdens folkeslag og dyreliv.

Videnskaben bygger på iagttagelse, beskrivelse og systematisering af naturen. Menneskearten er ingen undtagelse. 1800-tallets nye naturvidenskaber befolkede systematisk den kendte verden med et mylder af forskellige folkeslag; tuareger, kongo-negere, ostjaker, malayer, persere, irokesere osv. osv. Alt efter geografi, farve og fysiognomi bundtes folkeslagene så sammen i forskellige racer.

Ikke underligt mener mange, at den hvide race er de øvrige overlegen. Det er svært at argumentere imod, når man ser, hvordan europæere i Columbus' kølvand har underlagt sig det meste af den kendte verden. Jensen kan sagtens følge dette tankespor uden dog at falde i grøften til dem, der forsvarer kolonimagternes fremfærd med Darwins udviklingslære, udlagt som den stærkes ret.

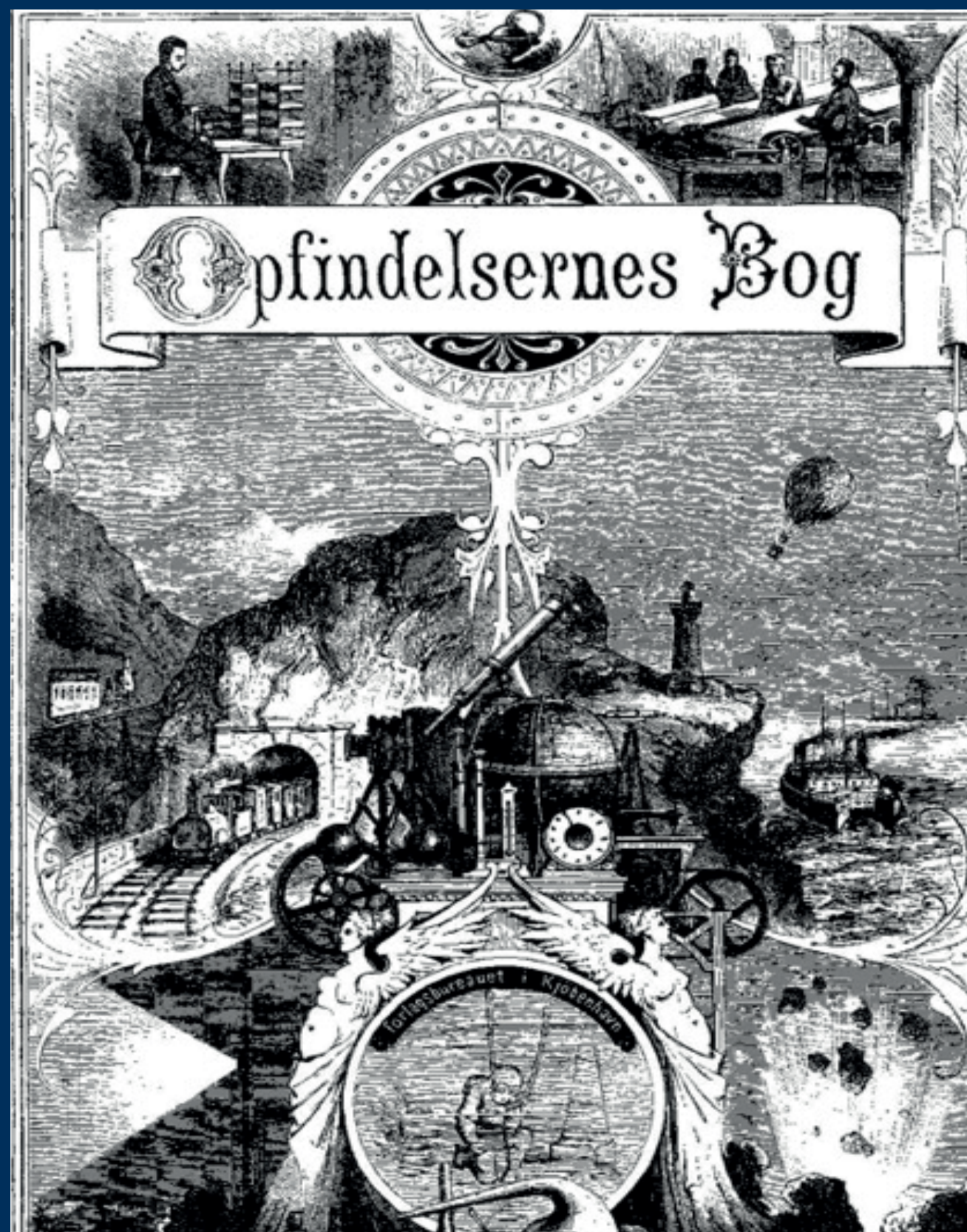
Når Jensen ser racer, ser han mennesker på forskellige udviklingstrin. Han udvikler med årene sin egen teori om *gradus*, der betegner en moralsk og psykologisk udviklingsstige, hvor de enkelte mennesker og folkeslag kan indplaceres.

I sidste ende er de kulturhistoriske og antropologiske anstrengelser udtryk for Jensens eget ønske om at finde sin plads i det store verdensforløb.

TRANSPORT OG TEKNIK...

Verdensudstillingen, det moderne Fremskridts Aarhundredsfest, samler alle Jordens Folkeslag, Europæere, Japanesere, Kaffere mødes, og staar de hjælpeløse overfor hinanden med Hensyn til Sprog, uopklarede med Hensyn til Livsanskuelse, utilgængelige hvad angaar Tro - et er fælles for dem alle, Midlet hvorved de overhovedet mødes.

Den gotiske Renaissance (1901)

Opfindelsernes Bog udkom første gang på dansk i 1877. Med 7. bind og tusindvis af siders tekst og illustrationer behandlede bogen menneskehedens udvikling og fremskridt på videnskabens, kunstens, industriens og handelens områder.

Nerven i det 20. århundrede. To ord: transport og teknik. Jensen er begejstret for den nye teknik, der med stormskridt forandrer samfundene. Store opfindelser gør det muligt at omsætte selv den dristigste tanke til virkelighed.

Årtierne omkring år 1900 barsler med utallige banebrydende opfindelser, der i løbet af en kort årrække bliver almindeligt udbredte: elektriske apparater, biler, flyvemaskiner og trådløs kommunikation. For Jensen går der en lige linje fra urtidens menneske, herre over ilden, til det moderne Amerika og kraftværkerne ved Niagara Falls.

Særligt transporten har Jensens opmærksomhed. H. C. Andersen skrev begejstret om sin første togrejse i 1840. For Jensens' generation er jernbanen for længst blevet en selvfølgelighed, hvormed de kan "vinde Verden ind". I sin levetid oplever Jensen biltrafikkens gennembrud, de første faste ruteflyvninger og dieseldrevne passagerskibe, der gør verdenshavene til hovedveje mellem kontinenterne.

"Med Trafiken er fulgt nye Former for Oplysning, substantiel Fantasi, Mennesker er kommen til hinanden, direkte, Bro er slaaet over alle Afstande, en interkontinental Bevidsthed har været under Dannelse siden [...]"